

Oštrc, Krapina i Kostel, potom Vrbovečku županiju s istoimenom utvrdom, zatim 1274. posjede Buzadove grane ugarskoga roda Hahold s utvrdom Lobor te naposljetku potkraj XIII. i početkom XIV. st. veliki posjed vitezova ivanovaca na sjevernim padinama Ivanšćice sa sjedištem u utvrdi Beli.

LIT: *M. Švab*, Gisingovci, Hrvatski biografski leksikon, 4, Zagreb 1998. • *M. Karbić*, Gisingovci: ugarsko-hrvatska velikaška obitelj njemačkog podrijetla, Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice, 5(1999).

Gjalski, Ksaver Šandor, književnik (dvorac Gređice kraj Zaboka, 26. X. 1854 – Gređice, 6. II. 1935). Pravim imenom *Ljubomil Tito Josip Franjo Babić*, potomak je obitelji Babić kojoj je Karlo VI. Habsburgovac 1716. dodijelio plemstvo. Otac mu je bio Tito Babić, vlastelin i odvjetnik, a majka Helena, kći vlastelina i odvjetnika Franje Ksavera Šandora Gjalskoga (de Gyala), po kojemu je 1884. i uzeo književno ime; po majci u srodstvu je s pjesnikom A. Mihanovićem. Osnovnu je naobrazbu stekao privatnom podukom, uz pohađanje pučke škole u Varaždinu u statusu neredovitoga učenika. Gimnaziju je polazio u Varaždinu (1863–71), a pravo studirao u Zagrebu (1871–73) i Beču (1874–76) te državni ispit položio 1878. Bio je pristav u upravnoj službi u Koprivnici, od 1879. u Osijeku, 1880. premješten je u Viroviticu, gdje je upoznao buduću suprugu Vilmu Gönner, učiteljicu u tamošnjoj Pučkoj djevojačkoj školi. God. 1886. službovao u Pakracu i Sisku, 1887. na Sušaku, a 1891–98. radio u Kraljevskoj zemaljskoj vladi u Zagrebu, gdje je umirovljen zbog neslaganja s Khuenovim režimom i odakle se povukao na svoje imanje u Gređicama.

Otvoren različitim književnim i političkim strujanjima, prošao je nekoliko stvaralačkih faza (od naraštajnih realista do modernista), kao i mijene političkih nazora (od pravaša do federalista, u skladu s hrvatskim ideološkim strujanjima s kraja XIX. i početka XX. st.). Za intenzivne političke djelatnosti (1906–20) – od narodnoga zastupnika u Hrvatskome saboru, člana i predsjednika zastupništva Hrvatskoga sabora u Ugarsko-hrvatskome saboru u Budimpešti, velikoga župana Zagrebačke županije i grada Karlovca (1917–19), te člana Privremenoga narodnog predstavništva novostvorene jugoslavenske

države u Beogradu (1919–20) i ponovnoga umirovljenja 1919 –
dugu je književnu stanku nakratko prekinuo 1915. novelom *Ljubav
lajtnanta Milića*. S Milivojem Dežmanom uređivao je *Vienac* 1903.
Dvaput je obnašao dužnost predsjednika Društva hrvatskih književ-
nika (1909–18; 1926–27), od 1903. počasni je član JAZU, a od
1905. dopisni član Srpske akademije nauke i umjetnosti. Ne objaviv-
ši, još za studija napisanu, prvu novelu *Tinka* (ime autorove odabran-
nice, kasnijega glavnog lika romana *U noći*), u književnosti se javio
kao tridesetogodišnjak. Suvremenik realista, širinom svojih kultur-
nih i intelektualnih obzora bio je poklonik domaće literarne baštine
(→ August Šenoa), ali i europske književnosti, osobito ruskih (Ivan
Sergejevič Turgenjev) i francuskih realista (Gustave Flaubert), te filozo-
fije svojega doba (Arthur Schopenhauer). Izlazeći iz okvira realistične
stilske formacije, u svoja je djela uklapao suvremene stilske, moderni-
stičke, secesionističke tendencije, skoro i avangardne teme kasnijih
naraštaja, ili dotad posve nepoznate motive u hrvatskoj književnosti.

Zagorska tematika prisutna je u cjelokupnom njegovu književnom opusu (koji čini 30-ak svezaka literarne proze): od prve pripovijetke *Illustrissimus Battorych* objavljene u *Viencu* 1884. do posljednjega članka *Zagorje* (u *Obzoru* 1931, skoro pedeset godina kasnije). Kajkavskim, interpolacijskim dionicama svoje proze, u govorima najistaknutijih likova realizma (Battorych i Cintek) Gjalski održava kontinuitet kajkavske književnosti i jezika. Portretiranje pojedinih junaka, i to specifičnih kajkavsko-latinsko-štokavskim govornim prepletom, u anegdotskim realizacijama i ambijentima zagorskih kurija, trajna je umjetnička vrijednost njegova književnog djela (M. Šicel). Kajkavski kontekst, osobito značajan za njegov stil i sintaksu, najizraženiji je u zbirkama pripovijetki (novela) *Pod starimi krovovi* (1886) i *Iz varmeginskih dana* (1891), kojima je stekao »označnicu pjesnika zagorskih plemenitaških kurija« i društveno-povijesnoga odlaska njihovih osebujućih gospodara (J. Skok), u kojima se izdvajaju novele *Illustrissimus Battorych*, *Diljem Brezovice*, *Roman portreta* (1616), *Na Badnjak*, *Plemenitaši i plemići*, *Perillustis ac generosus Cintek* i *Žitomirski gospodin*. Slijedeći putove realizma, pišući *Pod starimi krovovi*, prema autobiografskoj crtici *Za moj životopis* (1898), želja mu je bila predstaviti i »originalnost naše stare hrvatske kurijek«, a opet naslikati »onu

KSAVER ŠANDOR GIALSKI

MARIČON, RUKOPIS

Mariën.
poenst jone spijten
pijnsde Lieve pl. dankt bydsale

[illegible]

nježnu poeziju što lebdi nad dragim zagorskim krajem«, kao i prikazati »hrvatsku dušu«.

Prihvaćajući Turgenjevlev stil pisanja, 1890-ih produbljuje stilski kompleks »poetskog realizma«, u specifičnim, elegičnim kurijalnim motivima. Poput A. Šenoe i kasnije Eugena Kumičića problematizira suvremene društveno-povijesne i političke teme u socijalno naglašenim pripovijestima (npr. *Tri pripovijesti bez naslova*, *Bijedne priče*) te u romanima *U noći* (Vienac, 1886), jednom od najboljih hrvatskih romana XIX. st., *Osvit* (1892), *Za materinsku riječ* (1906) i *Dolazak Hrvata* (1924). U posljednjem se književnom pokušaju, romanu *Pronevjereni ideali* (Hrvat, 1925; Zagreb 1994), razračunao s jugoslovenstvom, jednom od svojih političkih zabluda. Romanima s intimnom dramom i sudbinom pojedinca, motiviranom ne samo osobnim pitanjima nego i društvenom sredinom – *Janko Borislavić*, *Radmilović* (Vienac, 1887, 1894), *Durđica Agićeva* (1889), *Na rođenoj grudi* (1890) – Gjalski, među prvim u hrvatskoj književnosti, prikazuje duhovne nemire hrvatskih intelektualaca, njihove dvojbe i tragičan svršetak. Posebice su zanimljiv dio njegova opusa novele u kojima također odustaje od realističke matrice i okreće se psihološkim, odnosno parapsihološkim, mističnim i okultnim temama (*San doktora Mišića*, *Kobne slutnje*, *Notturmo*, *Mors*, *Ljubav lajtnanta Milića*). Napisao je više književnih članaka i portreta (o A. Mihanoviću, o postanku budnice popularno zvane *Još Hrvatska nij propala*, o → Ivanu Trnskome, Milanu Begoviću, Milivoju Šrepelu, Jakši Čedomilu i → Antunu Gustavu Matošu), likovnih prikaza (Vlaho Bukovac, Nikola Mašić, predgovor Hrvatskom salonu 1898), filoloških ogleđa (o hrvatskoj kajkavštini, *Contra philologiam militantem*), povijesnih i političkih članaka (o dolasku Hrvata i njihovu ulasku u povijest, o Eugenu Kvaterniku, Josipu Jurju Strossmayeru i Franji Račkome). Sastavio je i dva autobiografska teksta: *Za moj životopis* (1898) i *Rukovet autobiografskih zapisaka* (u knjizi *Ljubav lajtnanta Milića*, 1923). Zanimao se i za prirodne znanosti, posebice Darwinov nauk. Suradivao je u periodičnim publikacijama: *Vienac* (prvim pripovijestima *Illustrissimus Batorych* i *Maričon*, 1884, te s prekidima do 1925), *Stražilovu*, *Nadi*, *Obzoru*, *Hrvatskom salonu*, *Savremeniku*, *Hrvatskom pravu*, *Književniku*, *Hrvatskoj reviji*.

Ravnodušan spram zahtjeva književnih škola, ostao je vječno »moderan pisac« – od svjedočenja o »mentalitetu »odlazećih« do neskrivenih zanimanja za »neispitano, okultno i tajnovito« (Saša Vereš). Iako se o njemu pisalo kao gloriifikatoru i pjesniku plemenitaša i idiličnih ambijenata zagorskih dvoraca (propadanje plemstva obradio je prije Iva Vojnovića, a zagorskoplemenitaškim tematskim krugom svrstan je u vjesnike impresionizma u hrvatskoj književnosti) – slika o njemu ne bi bila potpuna bez ozbiljna analitično-estetskoga pristupa drugim pripovijestima i romanima s obilježjima društvene kronike i sinteze njegova doba, kao i onima s autorovim prodorom u psihu hrvatskoga građanskog intelektualca – tematičnom kojom se predstavio kao jedan od prethodnika → Miroslava Krležu (M. Šicel). Za Antuna Barca Gjalski je »najuniverzalniji hrvatski pisac 19. vijeka«, za Krležu »naše veliko ime« (inspirirano za proučavanje »jednog historijskog perioda« i prihvatljivije »od reprezentativnih imena epohe«, zagovarajući, među ostalim, princip otpora i »glas pobune« u obrani tzv. »narodne supstancije«). Po mišljenju A. G. Matoša, koji je umro s knjigom *Pod starim krovovi* pod bolničkim jastukom, Gjalski je »prijelazan literarni tip« kojemu je »posmatranje realistično«, a »senzibilitet romantičan« i »otud njegova umjetnička univerzalnost«. Također, od svih je hrvatskih pisaca »najhrvatskiji« (Matoš), otkrivajući »svu svježost hrvatskoga Zagorja« (S. Vereš). M. Šicel 1984. objavio je monografsku studiju o Gjalskome, a djela su mu doživjela mnogobrojna izdanja (npr. u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti* objavljena su mu 1962. djela u knjigama br. 50–52 koje je priredio Petar Šegedin, a u ediciji *Stoljeća hrvatske književnosti* 1996. objavljena su djela *Pod starim krovovi*, *Pripovijetke i članci* i *U noći*, priređivača M. Šicela). Djela su mu prevedena na bugarski, češki, engleski, francuski, mađarski, njemački, poljski, ruski, slovački, slovenski, švedski i talijanski jezik. Po pripovijesti *Maričon* skladatelj Srećko Albini napisao je 1901. istoimenu operu, dok je 1974. Branko Ivanda po fantastičnoj

pripovijesti *Notturmo* snimio televizijski film *Nocturno*, koji je 1983. prenesen na 35 milimetarsku filmsku vrpču i naslovljen *Noć poslije smrti*. Gjalskijevo ime nose mnogobrojne ulice (Zabok, Stubičke Toplice, Zaprešić, Zagreb, Osijek, Velika Gorica), osnovne škole (Zabok, Donja Zelina, Zagreb), Trg i Gradska knjižnica u Zaboku. God. 1979. osnovan je i KUD »Ksaver Šandor Gjalski« iz Zagreba, iz kojega je godinu dana kasnije proizišlo → Kajkavsko spravišće. U Zaboku je 1979. ustanovljena → Književna nagrada »Ksaver Šandor Gjalski«, koja se od 1985. u sklopu kulturne manifestacije → Dani Ksavera Šandora Gjalskoga, dodjeljuje kao godišnja književna nagrada za najbolje objavljeno prozno književno djelo u RH. Gjalskom je posvećena šetnica Ksaverova staza, duga 4 km, koja se proteže od Zaboky sela do Piclja. Osmislila ju je 2013. Jasna Balaško, a realizirana je uz potporu udruge Zagorski kraluž iz Oroslavja, zabočkoga ogranka Matice hrvatske i Grada Zaboka. Nacrt Staze Balaško je napisala u prvome licu u obliku kratke priče i objavila pod naslovom *Od Piclja Pavlovečkog do Piclja Proseničkog* u zbirci pripovjedaka *Plava Jabuka* (2014). Balaško je autorica i vodiča s fotografijama ključnih točaka staze (npr. Balaškova klijet, Planinarski dom Picelj, kurija Nugent i dr.), na kojima se Gjalski zadržavao tijekom svojih šetnji na brijegu iznad Gredica. Kartu staze dala je izraditi Turistička zajednica Grada Zaboka.

LIT.: S. Vereš, Smiješak i suza Ksavera Šandora Gjalskog, Kaj, 13(1980) 1. • M. Šicel, Gjalski, Zagreb 1984. • *Isti*, Elegičar zagorskih plemića i plemenitaša, u: K. Š. Gjalski, Idile i sjećanja, Zagreb 1991. • D. Duda, Gjalski, Ksaver Šandor: Hrvatski biografski leksikon, 4, Zagreb 1998. • J. Škok (priř.), Ruožnik rieči: antologija hrvatske kajkavske proze, Kaj, 32(1999) 1–3. • M. Šicel, Povijest hrvatske književnosti, II, Realizam, Zagreb 2005.

B. PAŽUR

Gjurgjević, Teodor, pravnik i diplomat (kurija Kaniža, Mokrice, 1. XII. 1909 – Zagreb, 20. III. 1976). Sin vlastelina Kaniže dr. Vladimira Gjurgjevića i Ljubice Amalije pl. Bedeković od Kobilice. U Zagrebu je završio Klasičnu gimnaziju te Pravni fakultet gdje je doktorirao 1933. Školovao se na Institutu političkih znanosti u Parizu te na Institutu za međunarodne znanosti i Akademiji za međunarodno pravo u Haagu. Odlično je govorio i pisao engleski, francuski, njemački, talijanski, poljski, ruski i španjolski jezik. God. 1937. zaposlio se kao pripravnik u Ministarstvu inozemnih poslova Kraljevine Jugoslavije. Od 1940. do 1943. bio je u službi u poslanstvu Kraljevine Jugoslavije u Londonu, uz prekid od studenoga 1941. do ožujka 1942, kad je bio mobiliziran u englesku vojsku i služio u savezničkim postrojbama u Škotskoj. U ljeto 1943. postavljen je za vršitelja dužnosti predstojnika kabineta ministra vanjskih poslova Milana Grola, ali je u kolovožu 1943. premješten u Dvorsku kancelariju i s vladom i svim dvorskim institucijama upućen u Kairo. Nakon povratka kralja i vlade u London u proljeće 1944. premješten je opet u Ministarstvo inozemnih poslova. Nakon uspostave vlade Tito-Šubašić, postavljen je za »v. d. ličnog sekretara Kralja« (Petra II. Karađorđevića), gdje je bio do prosinca 1944, kad je postavljen za šefa protokola u Ministarstvu inozemnih poslova. Na toj dužnosti je s vladom Ivana Šubašića

S POLAZNICIMA MEĐUNARODNOGA SEMINARA (U PRVOME REDU DRUGI ZDESNA)

TEODOR GJURGJEVIĆ